

Informatīvais ziņojums “Par Eiropas Savienības nozīmes aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas rezultātiem un tālāko rīcību aizsargājamo biotopu labvēlīgas aizsardzības stāvokļa nodrošināšanas un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanai”

Atbilstoši Ministru kabineta 2015. gada 3. novembra sēdes protokollēmumam Nr. 57 59. §. (turpmāk - Ministru Kabineta protokollēmums) Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (turpmāk – VARAM) iesniedz informatīvo ziņojumu par ES nozīmes aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas rezultātiem, kā arī detalizētu analītisku izklāstu par to ietekmi uz tautsaimniecību un nepieciešamajām izmaiņām normatīvajos aktos biotopu aizsardzības un labvēlīga aizsardzības stāvokļa nodrošināšanai nepieciešamo apsaimniekošanas pasākumu veikšanas un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanai (turpmāk - informatīvais ziņojums). Informatīvais ziņojums sagatavots sadarbībā ar uzraudzības grupu, kurā pārstāvētas tautsaimniecības nozaru, sociālo partneru un vides nevalstiskās organizācijas. Uzraudzības grupā pārstāvēto organizāciju un to deleģēto pārstāvju saraksts iekļauts informatīvā ziņojuma **XXX. Pielikumā**.

Komentēja [IM1]: Vai vajag?

Eiropas Savienības (turpmāk – ES) nozīmes aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšana (turpmāk – biotopu kartēšana) veikta, izmantojot 2014.-2020. gada plānošanas periodā Latvijai pieejamo ES fondu finansējumu darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 5.4.2. specifiskā atbalsta mērķa “Nodrošināt vides monitoringa un kontroles sistēmas attīstību un savlaicīgu vides risku novēršanu, kā arī sabiedrības līdzdalību vides pārvaldībā” (turpmāk – 5.4.2. SAM) 5.4.2.1 pasākuma “Bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas un ekosistēmu aizsardzības priekšnoteikumi” (turpmāk – 5.4.2.1.SAM) ietvaros. Biotopu kartēšanas nepieciešamība, plānotie sociālekonomiskie ieguvumi, biotopu kartēšanas veikšanas pamatprincipi, kā arī citi nosacījumi aprakstīti informatīvajā ziņojumā “Par pasākumiem aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanai”, kas izskatīts Ministru kabinetā 2015. gada 3. novembrī (protokollēmuma nr. 57, 59.§) (turpmāk – MK protokollēmums). Kartējamo biotopu saraksts, kā arī aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas un darbu organizācijas metodika apstiprināta ar vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra rīkojumu Nr.188 (22.07.2016.) (turpmāk – metodika)

Latvijā sastopamo Padomes direktīvas 92/43/EEK (1992. gada 21. maijs) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (turpmāk - Biotopu direktīva) I pielikumā minēto biotopu (turpmāk - ES nozīmes biotopu) izplatības un kvalitātes apzināšana veikta, lai labvēlīgas aizsardzības nodrošināšanai nepieciešamā aizsargājamo ES nozīmes biotopu platība tiktu noteikta atbilstoši Eiropas Komisijas 1997.gada 18.novembra vadlīnijās Hab.97/2, rev.4 minētajiem principiem, kā arī iegūtā informācija tiktu izmantota ES nozīmes biotopu aizsardzības mērķu noteikšanai.

ES nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas mērķi bija:

1. Iegūt informāciju par ES nozīmes biotopu izplatību un stāvokli valstī;
2. Iegūt informāciju par retām un aizsargājamām sugām (atkarībā no biotopu apzināšanā iesaistīto ekspertu specializācijas);
3. Iegūt informāciju par citām dabas vērtībām (atkarībā no biotopu apzināšanā iesaistīto ekspertu specializācijas);
4. Iegūt informāciju par invazīvo sugu izplatību valstī (atkarībā no biotopu apzināšanā iesaistīto ekspertu specializācijas).
5. Aktualizēt informāciju par bioloģiski vērtīgo zālāju stāvokli un veicināt to apsaimniekošanu;

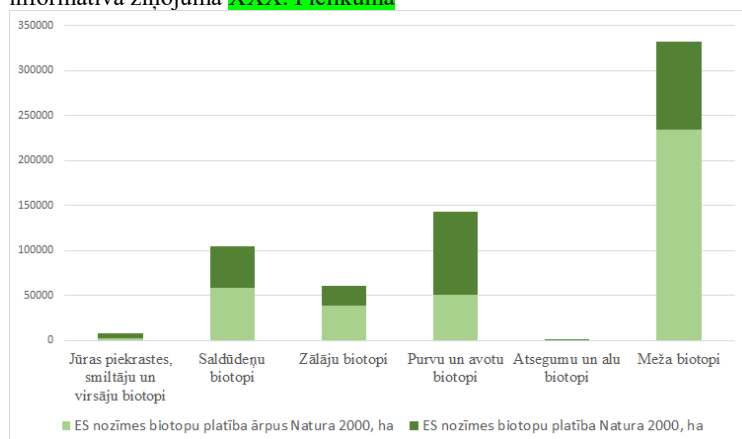
6. Veikt informācijas par ES nozīmes biotopu izplatību un kvalitāti analīzi un precizēt biotopu aizsardzības mērķus;

7. Balstoties uz kartēšanas rezultātiem pārskatīt bioloģiskās daudzveidības monitoringa programmu.

ES nozīmes aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes datu analīzes kopsavilkums

Atbilstoši Metodikai, visa valsts sauszemes teritorija tika sadalīta kvadrātu tīklā 12.5 x 12.5 km, kas atbilst mērogam 1:25 000. Kopējais kvadrātu skaits valsts mērogā 495 (ne visi kvadrāti pilnībā nosedz Latvijas teritoriju, jāņem vērā, ka perifērijā esošie kartēšanas kvadrāti ir nepilni). Saskaņā ar MK protokollēmumu un Metodiku daļa no kvadrātos iekļautās platības tika noteiktas kā neapsekojamās platības¹. Attiecīgi no 2017. līdz 2020. gadam dabā apsekoti 1 244 757 ha no valsts teritorijas.

Kopumā dabas datu pārvaldes sistēmā "Ozols" reģistrēti 649 115 ha ES nozīmes biotopu, kas dabā aizņem 10 % no valsts teritorijas. Konstatēto biotopu sadalījums pa biotopu grupām ir 1 % jūras piekrastes smiltāju un virsāju biotopi, 10 % zālāju biotopi, 16 % saldūdeņu biotopi, 22 % purvu un avotu biotopi un 51 % mežu biotopi un nepilni 0,2 % alu un atsegumu ES nozīmes aizsargājamās biotopu platības. Detalizēta analīze par konstatētajiem biotopiem, to izplatību, kvalitāti un īpašumtiesībām atrodama šā informatīvā ziņojuma XXX. Pielikumā

Xx. Attēls ES nozīmes aizsargājamo biotopu veidu platību īpatsvars (ha) Natura 2000 un ārpus Natura 2000.

Zalāji

Vislielākās zālāju biotopu platības sastopamas Austrumlatvijā, precīzāk, Vidusgaujas zemienē, Alūksnes augstienē, Austrumlatvijas zemienē un

¹ Neapsekojamās platības - platības, par kurām jau ir pieejami ģeotelpiskie dati par biotopu izplatību (piem., AS "Latvijas Valsts meži" valdījumā un īpašumā esošajās mežu platībās, kurās ES un Latvijas nozīmes īpaši aizsargājami biotopi kartēti kopš 2011.gada), AS "Latvijas Valsts meži" apsaimniekotajos mežos mežizstrādei sagatavotās cirsmas, izcirtumi un mežu platības, kur veikta biotopu kartēšana pēdējo 18 mēnešu laikā pirms informācijas apkopošanas pirms katras kartēšanas sezonas (atsevišķi vēl vienošanās ar AS LVM par apsekojamo platību slāni), izstrādē esošās un izstrādes sagatavošanā esošās purvu platības, teritorijas, kurām pēdējo trīs gadu laikā pirms kartēšanas veikšanas ierosināti vai noslēgušies ietekmes uz vidi novērtējumi un/vai izsniegtas atļaujas darbību veikšanai un ĪADT, kurām pēdējo 3 gadu laikā ir izstrādāts dabas aizsardzības plāns).

Vidzemes augstienē. Arī Piejūras zemienē Kurzemes reģionā ir sastopamas samērā lielas ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu platības. Savukārt pārējā Latvijas teritorijā zālāju biotopi lielākoties sastopami līdz 200 ha / apsekošanas kvadrātā (līdz 1.28% no kvadrāta platības).

Vērtējot zālāju biotopu izplatību esošā Natura 2000 teritoriju tīklā konstatējams, ka gandrīz divas trešdaļas ES nozīmes zālāju biotopu atrodas ārpus Natura 2000 teritorijām. Natura 2000 tīklā esošās ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu platības pārsvarā ir nelielas un atrodas kvadrātos, kuros ES nozīmes zālāju biotopu sastopamība ir neliela (kategorija atbilst no 0 līdz 200 ha). Savukārt no Natura 2000 teritorijām lielākās zālāju biotopu platības konstatētas dabas liegumā "Lubānas mitrājs" un dabas parkos "Svētes paliene", "Dvietes paliene" un "Kuja" – teritorijas, kas savā laikā veidotas tieši zālāju biotopu aizsardzībai.

Valstī konstatēto ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu veidu sastopamība un izplatība ir izteikti nevienmērīga. Procentuāli lielāko daļu (39%) no visiem ES nozīmes zālāju biotopiem veido 6270* *Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas*. Otrs izplatītākais zālāju biotops ir 6450 *Palieņu zālāji* - 30 %. Piecu biotopu veidu aizņemtā platība valstī neveido pat 1% katram.

Meži

Lielākās aizsargājamo meža biotopu platības (1 000 un vairāk ha kvadrātā) sakrīt ar Gaujas, Slīteres, Ķemeru Nacionālo parku teritorijām un aizsargājamo ainavu apvidu "Ziemeļgauja", kā arī vietām, kur atrodas dabas liegumi un dabas parki, kas veidoti lielāku purvu un upju ieleju aizsardzībai, piemēram, "Ances purvi un meži", "Stiklu purvi", "Abavas senleja", "Ventas ieleja", "Ogres ieleja", "Salacas ieleja" un tiem pieguļošajiem meža masīviem.

Lielāko daļu no visiem ES nozīmes mežu biotopiem aizņem 9010* *Veci vai dabiski boreāli meži* - 28 %.

Otrs biežāk sastopamais meža biotops ir 91D0* *Purvaini meži*, kas aizņem 23 %. Trešo lielāko grupu veido biotops 2180 *Mežainas piejūras kāpas*, aizņemot 18 % no konstatētajiem mežu biotopiem.

Tikai 29 % no konstatētajiem ES nozīmes aizsargājamajiem meža biotopiem atrodas Natura 2000 teritorijās, bet 57 % no mežu biotopiem atrodas kādā no ĪADT (tai skaitā Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā).

8 % ES aizsargājamo meža biotopu ietilpst mikroliegumos ārpus ĪADT. Daudzviet Natura 2000 teritorijās vai to zonās, kā arī ārpus ĪADT, izņemot mikroliegumos, konstatētiem biotopiem netiek nodrošināts nepieciešamais aizsardzības stāvoklis, ko noteiktu normatīvais regulējums - biotopu aizsardzības un apsaimniekošanas režīma izvēle ir zemes īpašnieka ziņā, līdz ar to pastāv liels ES nozīmes meža biotopu iznīcināšanas risks, līdz ar to arī izplatības un kopējās platības samazināšanas risks.

Būtiski lielākā daļa konstatēto ES nozīmes meža biotopu atrodas valsts īpašumā esošos mežos 76 %. Pašvaldību īpašumos konstatēti 6 % ES nozīmes meža biotopu. Privāto īpašnieku mežos konstatēti 12 % no visiem ES nozīmes meža biotopiem, juridisko personu īpašumā esošie meži veido 6 %, bet jauktu īpašumtiesību meži - mazāk par 1 %.

Saskaņā ar ziņojumu Eiropas Komisijai par ES nozīmes biotopu aizsardzības stāvokli Latvijā (2013. - 2018.), visu sastopamo meža biotopu stāvoklis vērtēts kā nelabvēlīgs vai slikts (U1 vai U2). Seši no meža biotopiem ir prioritāri aizsargājami, kas nozīmē,

Komentēja [GB2]: Šo es neizprotu – kāpēc ir norādīti 200ha? Kas tad ir citi ha, ar ko šis salīdzināts? Varbūt lieks teikums.

Komentēja [GB3]: Botānisko un putnu, jeb tā šeit dalīt tas nav domāts?

Komentēja [GB4]: Šeit nepieciešams iekļaut salīdzinājumā visu biotopu %, līdz 100. Pašlaik man sanāk, ka eksistē 7 biotopu veidi: 39%+30+1=80%

ka šie biotopu veidi pakļauti izzušanai, tādēļ par to saglabāšanu ES dalībvalstis ir īpaši atbildīgas.

Atbilstoši Metodikai, biotopu kartēšanas procesā ES nozīmes mežu biotopu kvalitāte vērtēta vispārīgāk, neizmantojot visus parametrus, kuru analīze veicama, sagatavojot ziņojumus EK. Projekta Metodikā meža biotopu inventarizācijas anketā tika ietverta papildus aile, kurā atzīmēt konkrētā biotopa poligona kvalitātes kopējo vērtējumu skalā - izcils, labs, vidējs, zems. Kvalitātes vērtēšanai metodikā ir minētas vispārējas vadlīnijas, ko ņemt vērā, aizpildot šo vērtējumu, bet šis novērtējums neietver detaļu bioloģiskajai daudzveidībai nozīmīgo struktūru, sugu vai citu apstākļu matemātisku izvērtējumu. Apkopojot informāciju no pieejamajiem datiem par visiem ES nozīmes meža biotopiem kopā, redzams, ka 54 % platības biotopu kvalitātes vērtējums ir labs. Diemžēl tikai 6 % gadījumu meža biotopu kvalitāte vērtēta kā izcila. 6 % gadījumu biotopu kvalitāte vērtēta kā zema.

Purvi

No visām apsekotajām purvu platībām ES nozīmes aizsargājamiem purvu biotopi konstatēti 143 259 ha, kas ir 64 % no apsekotajām teritorijām. Vislielākās platības no visiem ES nozīmes purvu biotopiem aizņem 7110* *Aktīvi augstie purvi* - 81 %. Otrs lielākajās platībās sastopamais biotops ir 7120 *Degradēti augstie purvi, kuros iespējama vai noris dabiskā atjaunošanās* - tie ir 10 %. Faktiskā ES nozīmes aizsargājamā biotopa 7120 platības valstī visticamāk ir lielāka, jo ne visas potenciālās vietas ir bijis iespējams atlasīt apsekošana dabā, izmantojot dažādus valsts reģistrus un pieejamās datu bāzes.

64 % ES nozīmes aizsargājamo purvu biotopi atrodas *Natura 2000* teritorijās un 36 % ārpus tām. Diviem ES nozīmes aizsargājamiem purvu biotopu veidiem gandrīz visas konstatētās platības atrodas *Natura2000* teritorijās. Tie ir biotopi 7150 *Rhynchospirinum albae pioniersabiedrības uz mitras kūdras vai smilts*, kas atrodams lielos augstajos purvos ļoti specifiskos augsnes apstākļos (100 % *Natura 2000* teritorijā) un 7210* *Dižās aslapes Cladium mariscum audzes ezeros un purvos*, kura izplatība ir saistīta ar dižās aslapes izplatības areālu Latvijā Baltijas jūras Rīgas līča un jūras piekrastē valsts ziemeļrietumu daļā (ārpus *Natura 2000* tikai 3 %).

No konstatētajiem ES nozīmes aizsargājamiem purva biotopiem 87 % atrodas valsts zemēs, ietverot purvus, kas atrodas gan Zemkopības ministrijas, gan Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pārraudzībā. Pašvaldību pārzinā ir 4 % ES nozīmes aizsargājamo purvu biotopu, tāpat arī 4 % atrodas privātpersonu īpašumā. Juridisko personu īpašumos ir 5 % ES nozīmes aizsargājamo purvu biotopu. Jauktas īpašumtiesības konstatētas tikai nepilniem 9 ha purva biotopu.

Vērtējot visus ES nozīmes purvu biotopus kopā, kā izcilas kvalitātes ES nozīmes aizsargājamiem purvu biotopi vērtēti 12 %, nedaudz vairāk kā puse no platībām ir labas kvalitātes biotopi – 55 %, vidējas kvalitātes biotopi aizņem 29 % platību, bet zemas kvalitātes biotopi 4 %. Kvalitātes vērtējums un analīze nav veikts biotopam 7120 *Degradēti augstie purvi, kuros noris vai ir iespējama dabiskā atjaunošanās*, jo šis biotops raksturo stipri ietekmētas platības, kuras ir iespējams atjaunot kā dabisku biotopu. Šī biotopa aizsardzības mērķis būtu veicināt tā atjaunošanos biotopa 7110* *Aktīvi augstie purvi* (arī 91D0* *Purvainie meži*) virzienā, līdz ar to kvalitātes vērtējumam nav būtiskas nozīmes.

Piekrastes un virsāju biotopi

Piekrastes un virsāju biotopu grupā aplūkoti ekoloģiski dažādi biotopi, tāpēc to savstarpējs salīdzinājums pēc platībām nav korekts. Lielākais īpatsvars ir ES nozīmes biotopam 2320 *Piejūras zemes smiltāju līdzenumu sausi virsāji* - 35 % un biotopam

2130* *Ar lakstaugiem klātas pelēkās kāpas* 25 %, tiem seko slapji virsāji un starpkāpu ieplakas. Vismazāk, nesasniedzot 1% katrs, piejūras biotopu grupā konstatēti biotopi 1220 *Daudzgadīgs augājs akmeņainās pludmalēs* un 1210 *Viengadīgu augu sabiedrības uz sanesumu joslām*, 1640 *Smilšainas pludmales ar daudzgadīgu augāju*. Tie pārsvarā ir pludmaļu un stāvkraсту biotopi, kas ir ļoti dinamiski un cieši saistīti ar jūras krasta procesiem un antropogēno slodzi jūras krastā.

Arī Natura 2000 teritorijās iekļautais piekrastes un virsāju biotopu īpatsvars ir nevienmērīgs. Tā, piemēram, biotopa veidam 2320 *Piejūras zemienes smiltāju līdzenumu sausi virsāji* no kopējās platības (3005 ha) Natura 2000 teritorijās ietverti 83 %, savukārt biotopa veidam 4010 *Slapji virsāji* Natura 2000 teritorijās ietverti 94% no kopējās platības 1273 ha. No smiltāju biotopiem vismazāk Natura 2000 atrodas 2330 *Kļājas iekšzemes kāpas* - 9 %, kaut arī šī biotopa kopējā platība valstī ir tikai 50 ha.

ES nozīmes atklāto piekrastes kāpu (primāro un pelēko kāpu) un starpkāpu ieplaku biotopu zināmo platību īpatsvars no kopējās piekrastes biotopu platības ir 88 %. Lielākā daļa no šo ES nozīmes biotopu platībām ir valsts īpašumā 67 %, gandrīz 20 % ir pašvaldību īpašumā, 9 % privātajā īpašumā, 4 % juridisku personu īpašumā. ES nozīmes iekšzemes kāpu un virsāju biotopu platības galvenokārt atrodas valsts īpašumā (98 %), nelielas platības atrodas pašvaldību un privātos īpašumos. 69 % ES pludmaļu biotopu platības ir pašvaldību īpašumā, tad seko valsts īpašums ar 23 %, mazāk ir privātpašumā 7 %.

Projekta laikā iegūtā informācija par piekrastes biotopu kvalitāti (t.i., biotopu ģeotelpiskos datus papildina inventarizācijas anketas) aptver tikai 34 % no visiem esošajiem piekrastes biotopiem, jo liela daļa piekrastes biotopu bijuši apzināti pirms Projekta uzsākšanas, izstrādājot dabas aizsardzības plānus, un saskaņā ar Metodiku tajos atkārtota inventarizācija netika veikta

Saldūdeņu biotopi

Apsekoti visi dabiskas izcelsmes ezeri ar platību kas lielāka par 1ha un visas upes. Upju biotopu poligonus veido vismaz 500 m reprezentatīvi upju posmi, kas vienai upei viena kvadrāta robežās var būt vairāki.

Visvairāk ES nozīmes aizsargājamiem saldūdeņu biotopi konstatēti Latgales augstienē, Pierīgā un Ziemeļkurzemē, un visā Latvijā iezīmējas atsevišķi kvadrāti ar lielajiem ezeriem.

Atbilstoši ES nozīmes saldūdeņu biotopu inventarizācijas rezultātiem, kopumā par ES nozīmes aizsargājamiem biotopiem atzīti 1 922 stāvošu saldūdeņu objekti un 1 888 upju posmi.

No konstatētajiem ES nozīmes īpaši aizsargājamiem biotopiem 55 % upju posmu atbilst upju straujteču biotopam (3260_1) un 45% atbilst dabisku potamālu upju un upju posmu biotopam (3260_2).

Visbiežāk Latvijā sastopamais ES nozīmes stāvošu saldūdeņu biotops ir 3150 *Eitrofi ezeri ar iegrīmušo ūdensaugu un peldaugu augāju* - 81 %, no kuriem 47 % ir dzidrūdēns ezeri, 28 % brūnūdēns ezeri, bet 6 % - vecupes. Viens no visretāk sastopamajiem un apdraudētākajiem biotopu veidiem ir 3130 *Ezeri ar oligotrofām līdz mezotrofām augu sabiedrībām* - tikai 1 %. Ļoti reti sastopamas ir ģeoloģiskas izcelsmes ūdenstilpes, kas lokalizējas tikai noteiktos reģionos - biotops 3190* *Karsta kritenes* - 0,3 %,

Projektā iegūtie rezultāti apstiprina to, ka procentuāli aptuveni puse konstatēto saldūdeņu biotopu atrodas jau kādā no esošām aizsargājamām teritorijām. Vislielākās platības, jeb 64 % no biotopa 3150 *Eitrofi ezeri ar ieģrimušo ūdensaugu un peldaugu augāju ir iekļauti* Natura 2000 teritorijās.

ES nozīmes saldūdeņu biotopu sadalījumu pa īpašumtiesībām lielā mērā nosaka Civillikums, kurā ir noteikti valsts īpašumā esoši publiski ūdeņi – tās ir tikai 42 upes un 207 ezeri.

ES nozīmes tekošu saldūdeņu biotopu – upju straujteču kvalitātes novērtējumā dominē laba un vidēja kvalitāte, savukārt dabisko potamālo upju biotopiem vērojams liels zemas kvalitātes posmu īpatsvars, kas galvenokārt saistīts ar saimnieciskās darbības ietekmi upju krastos un arī ar apsaimniekošanas trūkumu. Būtiska ir strauji tekošām upēm raksturīgā lielā pašattīršanās spēja, salīdzinot ar lēni tekošām upēm. Datu analīzes grafikā redzams, ka visvairāk - 5% izcilas kvalitātes tekošu saldūdeņu ES nozīmes biotopi ir sastopami Gaujas upju baseinu apgabalā, bet visvairāk upju posmi, kas nav atzīti par ES nozīmes biotopiem, sastopami Lielupes upju baseinu apgabalā.

Konstatētajiem ES nozīmes stāvošu saldūdeņu biotopiem ir izvērtēta to sastopamība un kvalitāte sadalījumā pa upju baseinu apgabaliem. Visvairāk labas un vidējas kvalitātes stāvošu saldūdeņu biotopi ir sastopami lielākajā no upju baseinu apgabaliem – Daugavas upju baseina apgabalā. Šajā apgabalā ir konstatēts lielākais skaits ezeru, kas neatbilst ES nozīmes biotopam.

Upju biotopu kvalitāti negatīvi ietekmē vairāki biotopa struktūras un funkcijas ietekmējoši faktori – zemes lietojuma veida izmaiņas krastos, piem. apbūve vai intensīva lauksaimniecība, koku sagāzumi un bebru dambji, kas nosprosto upes vai kavē straumi, tādējādi izmainot upju hidroloģisko režīmu un sekmējot sedimentācijas procesus, kas savukārt var negatīvi ietekmēt biotopu raksturojošo, kā arī reto un aizsargājamo sugu sastāvu, tādējādi ietekmējot biotopa aizsardzības statusu. Būtiska ir saimnieciskā darbība upes sateces baseinā, kam ir liela loma eitrofikācijas procesu veicināšanā.

ES nozīmes stāvošu saldūdeņu biotopu kvalitāti nosaka gan vides faktori, gan procesi un cilvēka darbības ietekme pašā ezerā, kā arī tā sateces baseinā. Nozīmīgākie vides faktori ir ūdenstilpes dziļums un fizikāli ķīmiskie rādītāji, ko nosaka dažādu vielu, tai skaitā, biogēnu (slāpekļa un fosfora) saturs ūdenī un gruntī. Viens no stāvošu saldūdeņu biotopu kvalitāti negatīvi ietekmējošiem faktoriem ir piesārņojums, kas sekmē ezeru eitrofikācijas procesus, kā arī ietekmēm un katra ūdensobjekta hidromorfoloģiskajam raksturojumam atbilstošu apsaimniekošanas pasākumu trūkums.

Alas un atsegumi, karsta krītenes

Atsegumu biotopu grupu pārstāv trīs biotopu veidi – 8210 *Karbonātisku pamatiežu atsegumi*, 8220 *Smilšakmens atsegumi* un 8310 *Netraucētas alas*.

Praktiski visi atsegumu biotopi ir izveidojušies uz atsegtām vidējā un augšējā devona, kā arī karbona konsolidēto iežu – smilšakmens, dolomīta un kaļķakmens virsmām. Atšķirībā no pārējām biotopu grupām, šīs grupas biotopi aizņem ļoti nelielas platības un to laukumi (izņemot alas) telpā parasti ir novietoti subvertikāli vai arī stāvā slīpumā un bieži pārklājas ar citu biotopu teritorijām.

Projekta laikā ir uzskaitīti 1106 atsegumu biotopu grupas poligoni ar kopējo platību 24290 kvadrātmetri, jeb 2,43 ha.

Gan pēc uzskaitīto poligonu skaita, gan kopējās platības vairāk kā $\frac{3}{4}$ ir smilšakmens atsegumi. Karbonātisko pamatiežu atsegumi ģeoloģisko īpatnību dēļ lielākā skaitā un platībās atrodas Daugavas ielejas teritorijā, kur atbilstošais biotopu veids savulaik aizņēma ļoti ievērojamas platības.

Atsegumu grupas biotopu lielākā daļa (2/3 līdz ¾) atrodas Natura 2000 teritorijās, tomēr ievērojama to daļa ir arī ārpus tām.

Kopumā atsegumu grupas biotopiem ir konstatēta laba kvalitāte. Tas skaidrojams ar atsegumu un alu atrašanos pārsvarā grūti pieejamās un no saimnieciskā viedokļa “neinteresantās” vietās, kur ir ļoti ierobežota cilvēku klātbūtne un darbība. Tomēr ir novērota atsegumu biotopu kvalitātes pasliktināšanās, kas radusies tieši vai pastarpināti cilvēka darbības rezultātā - kā rakumi, klinšu gravējumi, nobradāšana vai pastiprinājusies erozija. Diezgan bieži atsegumu apkārtnē ir novērojams piemēslējums ar sadzīves atkritumiem.

ES nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas mērķu snieguma novērtējums

1. Ir iegūta visaptveroša informācija par ES nozīmes biotopu izplatību un stāvokli valstī. Balstoties uz **iegūto** informāciju līdz 2018.gadam, 2019.gadā sagatavots un iesniegts Ziņojums Eiropas Komisijai par biotopu (dzīvotņu) un sugu aizsardzības stāvokli Latvijā (par laika periodu no 2013-2018.gadam), **kas pamatots ar datiem**. Šobrīd uzsākts LIFE Integrētais projekts "Natura2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija LIFE19 IPE/LV/000010", kura ietvaros Projektā iegūtie dati tiks izmantoti ES nozīmes biotopu aizsardzības mērķu noteikšanai un ES nozīmes sugu aizsardzības mērķu noteikšanai. Iegūtā informācija - biotopu kartējums par ĪADT, kas veidotas ES nozīmes biotopu aizsardzībai, atvieglos šo ĪADT aizsardzības mērķu noteikšanu. Ja tiks pārskatīts dabas aizsardzības plānu izstrādes normatīvais regulējums, tad ir iespējams ātrāk un ar mazākiem ieguldījumiem šādām biotopu aizsardzībai veidotām ĪADT, izmantojot pieejamo informāciju no Projekta, izstrādāt “dabas aizsardzības plānus”, nosakot aizsardzības mērķus un nepieciešamos apsaimniekošanas pasākumus.

2. Eksperti ES nozīmes biotopu inventarizācijas anketās ir fiksējuši ne vien informāciju par retām un aizsargājamām sugām, bet arī par tipiskām sugām, kā arī papildus gan biotopos, gan ārpus tiem atzīmējuši arī sevišķi retu un aizsargājamu sugu atradnes, tādējādi papildinot gan zināmo informāciju par ES Dzīvotņu direktīvas pielikumos iekļauto sugu atradnēm, gan citām retām un aizsargājamām sugām. Iegūtais datu apjoms ir milzīgs un jau šobrīd tiek izmantots dažādu pētījumu īstenošanai - gan studiju darbos, gan promocijas darbu rakstīšanā, gan veicot specifiskus, tai skaitā starpdisciplinārus pētījumus. Veicot ES nozīmes biotopu apzināšanu, eksperti Latvijā ir atklājuši 52 jaunas sugas, kā arī ekspertiem savstarpēji mācoties, liels skaits jaunu ekspertu apguvuši specifisku sugu grupu noteikšanu. Informācija par no jauna konstatētajām sugu atradnēm sniegs papildus informāciju, kas izmantojama tuvākajos gados pārskatot Latvijas Sarkanajā grāmatā un īpaši aizsargājamo sugu sarakstā iekļaujamo sugu statusus Eiropas Komisijas LIFE programmas Vides apakšprogrammas projektā LIFE19 GIE/LV/000857 “Apdraudētas sugas Latvijā: uzlabotas zināšanas un kapacitāte, informācijas aprīte un izpratne”(LIFE FOR SPECIES).

3. Iegūta informācija arī par citām dabas vērtībām - konstatētas vairāk kā desmit līdz šim neatklātas alas, kā arī divi jauni pilskalni, fiksēti vairāki desmiti līdz šim nezināmu dižkoku.

4. Eksperti ES nozīmes biotopu inventarizācijas anketās ir fiksējuši ne vien informāciju par retām un aizsargājamām sugām, bet arī par invazīvajām sugām. Šī informācija

Komentēja [GB5]: ...kartēšanā iegūto informāciju par 2017. gada veģetācijas sezonu.

Komentēja [GB6]: Visi novērtējumu ir pamatoti ar datiem. Šī piebilde ir vai nu lieka, vai arī jāpapildina – “ar kādiem datiem”? Vai ar 1 gada kartēšanas datiem?

šobrīd tiek izmantota dabas aizsardzības plānu izstrādē, plānojot invazīvo sugu ierobežošanas pasākumus ĪADT.

5. ES nozīmes zālāju inventarizācijas ietvaros pārvērtēti visi līdz 2013.gadam zināmie vēsturiskie zālāji, attiecīgi dodot iespēju tos klasificēt ražības klasēs un veicinot zālāju biotopu apsaimniekošanu. Kopš Projekta uzsākšanas brīža, ES nozīmes zālāju dati katru gadu iesniegti LAD, tādējādi par 35% palielinājušās LAD pieteiktās platības atbalsta pasākumam “Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos”. LAD atbalsta maksājumu dati apstiprina, ka laika periodā no 2017. - 2021. gadam klientu skaits, kas piesakās atbalsta pasākumam “Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos” ir pieaudzis par 44%. Tas skaidrojams ar to, ka Projekta laikā ir pārvērtēti 72 978 ha zināmie “0” klases zālāji, kā arī apzinātas jaunas ES nozīmes zālāju biotopu platības.

Netiešie ieguvumi no projekta realizēšanas

Latvijas dabas ekspertu kalibrēšanās

Laika periodā no 2017. - 2020. gadam pirms lauku darbu sezonas notika darbu veikšanai piesaistīto ekspertu teorētiskās un praktiskās apmācības, kas veicināja Latvijā esošo dabas ekspertu zināšanu papildināšanu un vienotas pieejas attīstīšanu. Laika periodā no 2017. - 2020. gadam sugu un biotopu aizsardzības jomā sertificēta eksperta sertifikātu ir pagarinājuši 70 eksperti, tai skaitā sertificējušies 30 jauni speciālisti - ES nozīmes biotopu eksperti. Darbu veikšanas laikā tika konstatēts, ka Latvijā nav pietiekošā skaitā speciālistu, līdz ar to nācās piesaistīt ekspertus no ārvalstīm, līdz ar to, Projekts ir veicinājis jaunu, vietējo ekspertu apmācību un iesaisti darba tirgū.

Informācijas par ES nozīmes mežu biotopu izplatību izmantošana FSC² sertifikācijā

Līdz šim FSC sertificētie uzņēmēji un meža īpašnieki, lai novērstu riskus, ka mežsaimnieciskās darbības rezultātā tiek nocirsti augstvērtīgi mežu biotopi izmantoja dažādus rīkus, tai skaitā LatBio datu bāzi, kurā pēc mežaudzes sastāva formulas tika atlasīti mežu nogabali, kuros varētu būt meža biotopi. Papildus uzņēmumi algoja ekspertus, kas veica meža platību bioloģiskās daudzveidības novērtēšanu. No projekta uzsākšanas brīža 37 mežu īpašnieki (tai skaitā kompānijas, kuru īpašumā esošā mežu platība ir lielāka par 1000 ha) sadarbojās ar DAP, noslēdzot sadarbības līgumus, kuru ietvaros puses apmainījās ar informāciju par ES biotopiem, kā arī par plānotajiem apsekojumiem. Tādējādi abās pusēs tika efektīvāk izmantoti pieejamie resursi, kā arī mežu īpašnieki savlaicīgi plānoja mežsaimniecisko darbību, izvairoties no ES nozīmes mežu biotopu iznīcināšanas. Publiski pieejamos ES nozīmes mežu biotopu inventarizācijas datus savā darbībā izmanto arī citi FSC sertificētie uzņēmumi, veicot piegādes ķēžu risku analīzi.

INSPIRE³ direktīvas prasību ieviešana

Arī Latvijai tāpat kā visām pārējām Eiropas Kopienas dalībvalstīm ir jādod savs ieguldījums, lai veiksmīgi tiktu realizēta INSPIRE direktīva. Ar INSPIRE direktīvu paredz vispārīgus noteikumus, lai izveidotu telpiskās informācijas infrastruktūru Eiropā, nolūkā atbalstīt Eiropas Savienības (ES) vides politiku, kā arī politiku un darbības, kuras var ietekmēt vidi. ES valstīm jānodrošina metadatu izveidi dažādajām direktīvā minētajām vides telpisko datu kopām un pakalpojumiem, tai skaitā ES nozīmes biotopu datiem. Šobrīd arī dažādi vides un dabas ziņojumi ES dalībvalstīm

Komentēja [AO7]: Kā vienu no rezultātiem pat atsevišķā punktā var minēt, ka inventarizācijas rezultātā ir pieaugušas zālāju platības, kas tiek definētas kā ekoloģiski jutīgie ilggadīgie zālāji maksājuma par klimatu un videi labvēlīgu lauksaimniecības praksi jeb “zaļināšanas” maksājuma vajadzībām, kur viena no prasībām ir šo zālāju saglabāšana un aizliegums tos uzart. EJIZ platības inventarizācijas rezultātā pieaugušas no 10 980 ha 2015. gadā (tai skaitā 3 892 ha iekš N2000 un 7 088 ha ārpus N2000) līdz 42 674 ha 2020. gadā (tai skaitā 14 100ha iekš N2000 un 28 674 ha ārpus N2000)

Komentēja [IK8]: Zināšanu pilnveide??

² FSC - brīvprātīga mežu sertifikācijas sistēma, kurā sertificētie uzņēmumi ievēro augstākus vides standartus un prasības, nekā to nosaka nacionālā likumdošana, ar mērķi nodrošināt ilgspejīgu mežu apsaimniekošanu

³ INSPIRE (*Infrastructure of Spatial Information in Europe*) - Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2007/2/EK (2007. gada 14. marts), ar ko izveido Telpiskās informācijas infrastruktūru Eiropas Kopienā (INSPIRE)

jāiesniedz, izmantojot precīzus telpiskos datus, kas atbilst INSPIRE direktīvā noteiktajai struktūrai. Pateicoties Projektā iegūtajai informācijai, Latvija var nodrošināt nepieciešamās ģeotelpisko datu kopas par ES nozīmes biotopiem.

Projektā iegūto datu izmantošana teritorijas attīstības plānošanā

Teritorijas attīstības plānošanā atbilstoši likumdošanai ir jāievēro ilgtspējības princips — teritorijas attīstību plāno, lai saglabātu un veidotu esošajām un nākamajām paaudzēm kvalitatīvu vidi, līdzsvarotu ekonomisko attīstību, racionālu dabas, cilvēku un materiālo resursu izmantošanu, dabas un kultūras mantojuma attīstību. Līdz šim pašvaldības izstrādājot teritoriju attīstības plānošanas dokumentus informācijas trūkuma dēļ ne vienmēr ir ņēmušas vērā dabas vērtību, kā arī resursu trūkuma dēļ specifisku izpēti nav veikušas, kā rezultātā rodas konfliktsituācijas, kad bioloģiski augstvērtīgās teritorijās attīstot infrastruktūru un jaunu apbūvi, mēdz būt iedzīvotāju protesti. Projekta ietvaros iegūto dati jau šobrīd ir tikuši izmantoti pašvaldību teritorijas plānojumu izstrādē, detālplānojumu izstrādē, tematisko plānojumu izstrādē, tādējādi veicinot ilgtspējības principa ieviešanu. Ņemot vērā teritoriālo reformu un to, ka drīzumā daudzām pašvaldībām tiks izstrādāti jauni teritorijas plānojumi, Projektā iegūtie dati tiks plaši pielietoti arī šajā jomā.

Informācija par saldūdens biotopu izplatību un kvalitāti šobrīd tiek izmantota, izstrādājot upju baseinu apsaimniekošanas plānus, kā arī LVAF projekta “Latvijas upju ierindošana prioritārā secībā pēc to esošās un potenciālās nozīmes zivju faunas saglabāšanā” ietvaros apkopojot un izvērtējot informāciju par Latvijas upēm, lai novērtētu to esošo un potenciālo nozīmi aizsargājamo zivju sugu aizsardzībā, kā arī ihtiofaunas daudzveidības un saimnieciski izmantojamo zivju resursu saglabāšanā.

Projektā iegūto datu izmantošana ietekmes uz vidi novērtējuma procesā un citos plānojumos

Projektā iegūtos datus par ES nozīmes biotopu izplatību un kvalitāti darba procesā izmanto ietekmes uz vidi novērtējuma izstrādātāji, kā arī eksperti, kas gatavo atzinumus par paredzētās darbības ietekmi uz biotopiem. Tādējādi eksperti veic priekšizpēti un spēj īsākā laika periodā sagatavot vērtējumu, savukārt vides institūcijām ir pieejama informācija, lai pamatotāk izvērtētu, vai iespējama negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību. Projektā iegūtie dati tiek izmantoti mežu apsaimniekošanas plānu izstrādē, it īpaši Gaujas Nacionālajā parkā.

Aizsargājamie meža iecirkņi

Projekta ietvaros veikta ES nozīmes biotopu inventarizācija aizsargājamajos meža iecirkņos (t.i., “vecie” mikroliegumi), tādējādi sadarbojoties DAP un VMD, nākotnē būtu iespējams arī pārskatīt vairāku aizsargājamo meža iecirkņu statusu. Daļēji informācija par ES nozīmes biotopiem šajās platībās ir pieejama par LVM mežiem, tomēr liels apjoms platību apsektas Projekta ietvaros. Informācija par apsektajiem aizsargājamajiem meža iecirkņiem un konstatēto sniegta zemāk:

Aizsargājami meža iecirkņi	Kopējā platība, ha	Kopējā ES nozīmes biotopu platība aizsargājam ajos meža iecirkņos, ha	Projekta ietvaros apsekotā platība aizsargājamo s meža iecirkņos, ha	Projekta ietvaros konstatētie biotopi, ha
----------------------------------	-----------------------	--	--	--

	8179,70	4651,64	5071,78	3908,67
--	---------	---------	---------	---------

Te gan jāņem vērā, ka daļa aizsargājamo meža iecirkņu savulaik veidoti sugu aizsardzībai, tomēr šī informācija dot iespēju pārskatīt lielu daļu esošo ierobežojumu.

Esošās likumdošanas prasības ES nozīmes biotopu saglabāšanā

Aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšana bija nepieciešama, lai varētu sekmīgi nodrošināt biotopu aizsardzību, kā nosaka Sugu un biotopu aizsardzības likums, kā arī ES nozīmes aizsargājamo teritoriju Natura 2000 tīkla pilnveidošanai, kā nosaka likums "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām".

Sugu un biotopu aizsardzības likuma mērķi, cita starpā, ir regulēt sugu un biotopu aizsardzību, apsaimniekošanu un uzraudzību, kā arī veicināt populāciju un biotopu saglabāšanu atbilstoši ekonomiskajiem un sociālajiem priekšnoteikumiem, kā arī kultūrvēsturiskajām tradīcijām. Tāpat Sugu un biotopu aizsardzības likums definē biotopu aizsardzības uzdevumu, t.i. biotopa aizsardzība tiek uzskatīta par labvēlīgu, ja:

- 1) tā dabiskais izplatības areāls un platības, kur tas atrodams, ir stabilas vai paplašinās;
- 2) tam ir raksturīgā struktūra un funkcijas, kas nepieciešamas biotopa ilgstošai eksistencei, un paredzams, ka tās pastāvēs tuvākajā nākotnē;
- 3) ir nodrošināta labvēlīga tam raksturīga sugu aizsardzība.

ES nozīmes biotopa konstatācija pati par sevi nerada saimnieciskās darbības ierobežojumus, jo šādi ierobežojumi tiek noteikti ar normatīvajiem aktiem, piemēram, izveidojot īpaši aizsargājamās dabas teritoriju, kuras aizsardzības un izmantošanas noteikumos iekļautas prasības ES nozīmes biotopu saglabāšanai vai mikroliegumu, vai Aizsargjoslu likumā vai pašvaldības teritorijas plānojumā noteiktiem ierobežojumiem. Zālāju biotopu jeb bioloģiski vērtīgo zālāju (BVZ) kontekstā viens no mehānismiem, lai saglabātu un veicinātu šo zālāju apsaimniekošanu ir Lauku attīstības programmā (turpmāk - LAP) iekļautie pasākumi, kas vērsti uz bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu zālajos. LAP pasākumi paredz atbalsta saņemšanas iespējas par bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu zālajos – t.i., ir iespējams saņemt atbalsta maksājumus par ES nozīmes zālāju biotopu un putniem nozīmīgu zālāju apsaimniekošanu. LAD mājas lapā pieejamā lauku bloku kartē norādīti BVZ, kuros atbalsta saņēmējiem jāveic noteikti apsaimniekošanas pasākumi bioloģiskās daudzveidības uzturēšanai, piemēram, līdz kārtējā gada 15. septembrim ir jānoplauj vai jānogana un jāapļauj. Atbalsta saņemšanas nosacījumi nosaka, ka zālāju nedrīkst pļaut biežāk kā reizi gadā, savukārt zālāja biomasa ir jānovāc. Detālāki nosacījumi noteikti Ministru kabineta 2015.gada 7.aprīļa noteikumos Nr.171 "Noteikumi par valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanu, administrēšanu un uzraudzību vides, klimata un lauku ainavas uzlabošanai 2014.–2020.gada plānošanas periodā" (turpmāk – Noteikumi Nr.171). Ministru kabineta 2015.gada 10.marta noteikumu Nr.126 "Tiešo maksājumu piešķiršanas kārtība lauksaimniekiem" (turpmāk – Noteikumi Nr.126) 108.punkts nosaka, ka lauksaimniekam, kas deklarētajā platībā ir uzaris aizsargājamās ekoloģiski jutīgos ilggadīgos zālājus vai tos pārveidojis citos zemes izmantošanas veidos, pēc šādas rīcības konstatēšanas līdz nākamā gada 9. jūnijam ir pienākums attiecīgo platību atkal pārveidot par ilggadīgo zālāju. Līdzīgs regulējums izriet no Regulas Nr.1307/2013⁶ 45.panta 1.punkta, kur teikts, ka lauksaimniekiem nav tiesību pārveidot vai apart platības, kas noteiktas par aizsargājamiem ekoloģiski jutīgiem ilggadīgiem zālājiem.

Komentēja [GB9]: Papildināt ar: "vai noteikumu par Tiešo maksājumu piešķiršanas kārtību lauksaimniekiem"
<https://likumi.lv/ta/id/273050-tieso-maksajumu-pieskirsanas-kartiba-lauksaimniekiem>

Komentēja [GB10]: Izteikt jaunā redakcijā:

"Zālāju biotopu jeb bioloģiski vērtīgo zālāju (BVZ) kontekstā viens no galvenajiem mehānismiem, lai saglabātu un veicinātu šo zālāju apsaimniekošanu ir Tiešo maksājumu (turpmāk – TM) piešķiršanas kārtībā noteiktie ierobežojumi lauksaimniekiem, attiecībā uz obligātu aizsargājamo ekoloģiski jutīgo ilggadīgo zālāju saglabāšanas prasības ievērošanu, lai saņemtu Maksājumu par klimatam un videi labvēlīgu lauksaimniecības praksi, un kā arī otrs mehānisms – brīvprātīga daudzgadu saistību uzņemšanās Lauku attīstības programmā (turpmāk - LAP) iekļautā "Agrovides un klimata" pasākuma ietvaros, kas abi kopumā Kopējās lauksaimniecības politikas kontekstā ir vērsti uz bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu zālajos. LAP pasākumi paredz atbalsta saņemšanas iespējas par bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu zālajos – t.i., ir iespējams saņemt atbalsta maksājumus par ES nozīmes zālāju biotopu un putniem nozīmīgu zālāju apsaimniekošanu, savukārt, TM noteiktais ierobežojums nav izvēles pasākums, bet obligāts nosacījums, kas palīdz saglabāt aizsargājamās ekoloģiski jutīgos ilggadīgos zālājus un nosaka to obligātu saglabāšanas prasību.

Komentēja [GB11]: Izteikt jaunā redakcijā:
 LAD mājas lapā pieejamā lauku bloku kartē norādīti ES nozīmes biotopi, ko nedrīkst uzart t.sk. BVZ dalījumā pa ražības klasēm, kuros LAP brīvprātīgā BDUZ atbalsta ietvaros, atbalsta saņēmējiem jāveic noteikti apsaimniekošanas pasākumi bioloģiskās daudzveidības uzturēšanai, piemēram, līdz kārtējā gada 15. septembrim ir jānoplauj vai jānogana un jāapļauj.

Komentēja [GB12]: Izteikt jaunā redakcijā:
 Ministru kabineta 2015.gada 10.marta noteikumu Nr.126 "Tiešo maksājumu piešķiršanas kārtība lauksaimniekiem" (turpmāk – Noteikumi Nr.126) 11.nodaļa nosaka prasības attiecībā uz Maksājumu par klimatam un videi labvēlīgu lauksaimniecības praksi, kuras ietvaros ir jāievēro 11.2.apakšnodaļā noteiktās attiecībā uz aizsargājamo ekoloģiski jutīgo ilggadīgo zālāju saglabāšanas prasību.

Lauksaimniekam, kurš aizsargājamus ekoloģiski jutīgus ilggadīgos zālājus ir aparis vai pārveidojis citos zemes izmantošanas veidos, ir pienākums attiecīgo platību atkal pārveidot par ilggadīgo zālāju. Savukārt Noteikumu Nr.126 106.² punkts regulē, ka lauksaimnieki līdz kārtējā gada 1. aprīlim rakstiski informē Dabas aizsardzības pārvaldi par tām ilggadīgo zālāju platībām, kurām laikposmā no kārtējā gada 1. janvāra līdz 1. februārim Lauku atbalsta dienesta lauku bloku identifikācijas sistēmas lauku bloku kartē pirmo reizi piešķirts ekoloģiski jutīgu ilggadīgo zālāju statuss un kuras apartas vai pārveidotas par cita lietojuma zemi gada laikā pirms kārtējā gada 1. februāra, proti, par uzartiem/pārveidotiem zālājiem var ziņot tekošajā gadā par iepriekšējā gadā no jauna konstatētajiem zālājiem, bet šo tiesisko regulējumu nevar attiecināt uz senākiem kartējumiem. Noteikumi Nr.126 un Nr.171 nosaka prasības atbalsta saņemšanai par dažādām lauksaimnieciskām aktivitātēm, vienlaikus paredzot, ka saņemot atbalsta maksājumus par bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu zālajos nav pieļaujama BVZ pārveidošana, taču tas neizslēdz iespēju BVZ platības deklarēt kā ilggadīgos zālājus vai bioloģiski apsaimniekojamās platības, uz kurām zālāju pārveidošanas nosacījumi neattiecas. Lauku atbalsta dienests atgādina klientiem, kas attiecīgajā aktivitātē pieteiktos zālājus pārveidojuši, par nosacījumu tos atjaunot, taču praksē ir situācijas, kad atsevišķi klienti šīs platības tīšām nedeklarē un turpina izmantot kā aramzemes platību. Daļa no jauna konstatēto BVZ netiek pieteikti atbalsta maksājumu saņemšanai un tādējādi arī nav regulējuma, kas aizliegtu tos pārveidot aramzemē. Pēc Pārvaldes rīcībā esošās informācijas vienīgais sodīšanas mehānisms, kas papildus piemērojams par platībmaksājumiem pieteiktu BVZ pārveidošanu, ir zaļināšanas maksājuma samazināšana. Vienlaikus, beidzoties uzņemto saistību periodam, ja platība netiek atkārtoti pieteikta atbalsta maksājumu saņemšanai, prasība par zālāju nepārveidošanu zemes īpašniekam vai apsaimniekotājam vairs nav saistoša.

Ministru kabineta 2012.gada 2.maija noteikumu Nr.308 “Meža atjaunošanas, meža ieaudzēšanas un plantāciju meža noteikumi” 3.punkts nosaka, ka sējot vai stādot mežu, to var ieaudzēt teritorijās, kas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā Pārvaldes uzturētajā valsts reģistrā (t.i., dabas datu pārvaldības sistēmā “Ozols”) nav reģistrētas kā īpaši aizsargājami biotopi un īpaši aizsargājamo sugu dzīvotnes, kā arī saskaņā ar Ministru kabineta 2015.gada 4.augusta noteikumiem Nr. 455 “Kārtība, kādā piešķir, administrē un uzrauga valsts un Eiropas Savienības atbalstu pasākuma “Ieguldījumi meža platību paplašināšanā un mežu dzīvotspējas uzlabošanā” īstenošanai” 20.punktā noteikto, atbalstu meža ieaudzēšanai nepiešķir par meža ieaudzēšanu platībās, kas pirms 2013. gada atzītas par bioloģiski vērtīgiem zālājiem, kā arī pēc 2013. gada atzītas par Eiropas Savienības nozīmes daļēji dabīgiem zālāju biotopiem vai putnu dzīvotnēm, kas atkarīgas no lauksaimnieciskās darbības, un īpaši aizsargājamo sugu dzīvotnēs un īpaši aizsargājamās biotopos, kas noteikti saskaņā ar normatīvajiem aktiem par sugu un biotopu aizsardzību. Praksē gan jāsecina, ka nav mehānismu, kas ļautu sodīt zemes īpašnieku par neatļautu lauksaimniecības zemju, tai skaitā BVZ, apmežošanu. Ja īpašnieks bez nepieciešamajām atļaujām veicis lauksaimniecības zemes apmežošanu vai apmežojis BVZ, meža zeme netiek reģistrēta, taču nav arī legālu instrumentu piespiest atjaunot zālājus vai sodīt īpašnieku par neatļautu darbību.

Ja īpašums atrodas aizsargājamā dabas teritorijā, saimnieciskās darbības veikšanu tajā regulē Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumi Nr. 264 „Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi” vai individuālie konkrētās īpaši aizsargājamās dabas teritorijas aizsardzības un izmantošanas noteikumi. Attiecībā uz zālājiem Noteikumi Nr.264 neparedz tiešu regulējumu, kas noteiktu zālāju biotopu saglabāšanu, taču jaunākajos konkrēto īpaši aizsargājamo dabas teritoriju

Komentēja [GB13]: Izteikt jaunā redakcijā:

Noteikumi Nr.126 un Nr.171 nosaka prasības atbalsta saņemšanai par dažādām lauksaimnieciskām aktivitātēm, vienlaikus paredzot, ka saņemot atbalsta maksājumus par bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu zālajos nav pieļaujama BVZ pārveidošana. *Atbilstoši noteikumu Nr.126 prasībām, BVZ platības tiek deklarētas kā ilggadīgie zālāji, izmantojot kultūraugu kodu “170”. Lai to atšķirtu no citiem ilggadīgajiem zālājiem, tas papildus LAD Lauku bloku kartē ir iezīmēts ar sarkanu slīpu svītrojumu ar papildus norādēm par to, ka šis ir “EŠ nozīmes biotops, ko nedrīkst uzart”. Līdz ar jauno KLP uzsākšanu 2023. gadā tiks mainīti vairāki pamatnosacījumi platību maksājumu saņemšanai, tai skaitā arī bioloģiskajiem lauksaimniekiem, nosakot, gan to, ka arī uz šo saimniekošanas praksi attiecas prasība par aizsargājamo ekoloģiski jutīgo ilggadīgo zālāju saglabāšanu, kā arī papildināti nosacījumi par īpašo BVZ apsaimniekošanas režīma un saistītā BDUZ atbalsta saņemšanas iespējām, kādas šobrīd tiem normatīvos nav noteiktas.*

Komentēja [GB14]: Lūdzu TTAD viedokli!

Komentēja [AO15R14]: Saskaņā ar R1306/2013 72.pantu, 1. punktu, lauksaimniekam ir jādeklarē visa lauksaimniecības zeme, tai skaitā arī platības, par kurām atbalsts netiek pieprasīts. Par šīs prasības neievērošanu ir paredzēta atbalsta samazinājuma piemērošana saskaņā ar R640/2014 16. pantu.

+++

te būtu vajadzīgs arī LAD komentārs par situāciju, kā viņi pārbauda un sankcionē šo platību nedeklarēšanu, jo īpaši attiecībā uz ziņojumā aprakstīto situāciju

Komentēja [GB16]: Lūdzu TTAD viedokli!

Komentēja [AO17R16]: Zaļināšanas maksājums attiecas tikai uz tiem zālājiem, kam piešķirts EJIZ statuss, tikai par šādu zālāju pārveidošanu/uzaršanu tiek piemērots zaļināšanas maksājuma samazinājums.

Par platību nedeklarēšanu ir paredzēta atbalsta samazinājuma piemērošana saskaņā ar R640/2014 16. pantu, kas nosaka līdz 3% samazinājumu visu platībatkarīgo maksājumu kopsummai. (skat iepriekš komentāru

LAD te varbūt arī varētu izskaidrot, kā viņi šīs sankcijas kopā piemēro praksē

Komentēja [GB18]: Lūdzu MD Normunda viedokli

aizsardzības un izmantošanas noteikumos tiek rosināts iestrādāt normas, kas vērstas uz zālāju biotopu saglabāšanu, bet šādi priekšlikumi ne vienmēr tiek akceptēti no visu nozaru ministriju puses.

Ja īpašumā konstatētas īpaši aizsargājamas dabas vērtības (suga vai biotops), tad noteiktos gadījumos to aizsardzībai pastāv iespēja veidot mikroliegumu saskaņā ar Ministru kabineta 2012.gada 18.decembra noteikumiem Nr.940 „Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu”. Noteikumu 12.punkts nosaka, ka priekšlikumu par mikrolieguma izveidošanu atbildīgajai institūcijai var iesniegt rakstiski jebkura persona (arī zemes īpašnieks). Mikrolieguma izveides gadījumā zemes īpašnieks ir tiesīgs saņemt kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem. Jāņem gan vērā, ka mikroliegumus veido tikai tur kur tas nepieciešams - noteiktām sugām un atbilstoši eksperta atzinumam.

Sugu un biotopa aizsardzības likumā (SBAL) nav definētas aizliegtās darbības ar īpaši aizsargājamiem biotopiem, kā tas ir saistībā ar īpaši aizsargājamo sugu augiem, sēnēm, ķērpjiem un dzīvniekiem, ieskaitot putnus, tādēļ ārpus īpaši aizsargājamām dabas teritorijām un mikroliegumiem ir praktiski neiespējami aizsargāt īpaši aizsargājamus biotopus un šīs platības ir pakļautas lielākam riskam tikt iznīcinātām. Tādēļ ir ļoti būtiski reģistrēt ne tikai biotopus, bet arī īpaši aizsargājamās sugas, kas atrodas īpaši aizsargājamo biotopu platībās, kuras netiek aizsargātas ar normatīvajiem aktiem. Metodika nosaka ES nozīmes biotopu izdalīšanas kritērijus un informācijas fiksēšanas veidu, savukārt nacionālais normatīvais regulējums nosaka tikai Latvijas īpaši aizsargājamo biotopu noteikšanas kritērijus (Ministru kabineta 2017. gada 20. jūnija noteikumi Nr. 350 “Noteikumi par īpaši aizsargājamo biotopu veidu sarakstu”), bet arī tas attiecas uz situācijas konstatēšanu dabā noteiktā laikā.

Priekšlikumi tālākai rīcībai

ES nozīmes aizsargājamo teritoriju Natura 2000 tīkla pabeigšana

Eiropas Padomes direktīva 92/43/EEK (1992. gada 21. maijs) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (turpmāk – direktīva 92/43/EEK) paredz nodrošināt labvēlīgu aizsardzības stāvokli Eiropas Savienības (turpmāk – ES) nozīmes sugām un biotopiem. Latvijai kā ES dalībvalstij ir jānodrošina atbilstība direktīvas 92/43/EEK prasībām, lai apliecinātu Latvijas valsts gatavību nodrošināt tās bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un spēju nodrošināt ilgtspējīgu attīstību.

Atbilstoši direktīvas 92/43/EEK nosacījumiem, lai sekmētu ES nozīmes aizsargājamā biotopa labvēlīga aizsardzības statusa saglabāšanu vai atjaunošanu, kā arī lai veicinātu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanos konkrētā bioģeogrāfiskajā rajonā, tiek veidotas ES nozīmes aizsargājamās dabas teritorijas (turpmāk - *Natura 2000*). Saskaņā ar Ministru kabineta (turpmāk – MK) 2002. gada 28. maija noteikumu Nr. 199 “Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju (*Natura 2000*) izveidošanas kritēriji Latvijā” 3. punktu, novērtējot teritorijas nozīmi īpaši aizsargājamo biotopu veidu turpmākajā aizsardzībā un saglabāšanā, ņem vērā šādus kritērijus:

- 3.1. īpaši aizsargājamā biotopa veida sastopamības biežums attiecīgajā teritorijā;
- 3.2. platība, kuru attiecīgajā teritorijā aizņem īpaši aizsargājamā biotopa veids, attiecībā pret kopējo tā paša biotopa veida aizņemto platību Latvijā;
- 3.3. īpaši aizsargājamā biotopa veida struktūras un funkciju apdraudētības, aizsardzības un saglabāšanas pakāpe un atjaunošanas iespējas;

3.4. attiecīgās teritorijas starptautiskā nozīme īpaši aizsargājamā biotopa veida aizsardzībā un saglabāšanā.

Latvijas izveidoto *Natura 2000* teritoriju tīkls tiek regulāri izvērtēts, sākot ar pirmo izvērtējumu 2005. gadā, kad tika secināts, ka 9 biotopu veidu aizsardzība nav nodrošināta pietiekamā apmērā izveidoto teritoriju nepilnīga ģeogrāfiskā pārklājuma, vai nepietiekamu zināšanu dēļ. 2019. gadā EK ierosināja pārkāpumu procedūru 2019/2304 pret Latviju, norādot, ka 6 biotopu veidiem (5 sauszemes un 1 jūras) joprojām nav nodrošināta pietiekama aizsardzība. Lai novērstu pārkāpumu procedūrā 2019/2304 norādītos pārkāpumus, *Natura 2000* teritoriju tīklā būtu jāiekļauj vismaz 20-60% kopējās atbilstošā biotopa platības. Teritorijas var veidot tikai šo biotopu aizsardzībai vai arī apvienot ar citu ES nozīmes sugu aizsardzībai nepieciešamām aizsargājamām teritorijai.

Biotopa kods	Biotopa nosaukums	Natura 2000 teritoriju tīklā iekļaujamais minimālais īpatsvars, %	Kopējā biotopa platība valstī, ha	Natura 2000 teritoriju tīklā iekļautā platība, ha	Natura 2000 teritoriju tīklā iekļautais īpatsvars, %	Natura 2000 teritoriju tīklā papildus iekļaujamā platība, ha
6270*	Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas	60	23 489	4 502	19,17	9 592
9080*	Staignāju meži	60	29 176	9731,91	33,36	7 774,09
9050	Lakstaugiem bagāti egļu meži	20	23505	7019	29,86	0
91T0	Ķērpjiem bagāti priežu meži	20	6930,45	2615,45	37,74	0
9070	Meža ganības	20	406,63	138	33,94	0

Komentēja [IM19]: Dati aktualizējami pēc visu datu galīgas apkopošanas
Datos vēl nav iekļauta platauša tabulas dati

Pārkāpumu procedūrā 2019/2304 iekļauta informācija arī par ES nozīmes sugām, kurām nav nodrošināta pietiekama aizsardzība – biezai perlamutrenei, lapkoku praulgrauzim un Eiropas platausim.

Eiropas platauša aizsardzības pasākumu pamatošanai ir izstrādāts sugas aizsardzības plāns, kurā paredzēta *Natura 2000* teritorijas izveide Odzienes apkārtnē Pļaviņu un Kokneses novados. Izveidojot šo *Natura 2000* teritoriju, vienlaikus tiktu nodrošināta aizsardzība arī vairākiem simtiem ha ES nozīmes meža biotopiem un ap 100 ha zālāju biotopiem (informācija zemāk xx tabulā).

Xx. Tabula.

Ierosinātajā jaunajā *Natura 2000* teritorijā reģistrētie ES nozīmes biotopi un to platības (ha)

Biotopa kods	Platība, ha
3150	4.35
3260	31.94
6210	14.69
6270*	57.16
6410	30.65
6450	12.84
6510	6.47
6530*	4.18
7110*	46.43
7120	9.98
7160	0.42
9010*	181.82
9020*	49.31
9050	20.2
9080*	20.54
9160	3.88
9180*	1.65
91D0*	207.49
91E0*	10.11

Papildus analizējot, vai un kā pārklājas pūču un dzeņu sugu (kas ir lietussargsugas, kā arī tipiskās un rakturīgās putnu sugas vairumam mežu biotopu) modelētās piemērotās dzīvotnes ar ES nozīmes biotopu platībām, kā arī ar modelētajām piemērotajām dzīvotnēm lapkoku praulgrauzim, secināts, ka valstī ir vairāki “karstie punkti” (skatīt kartogrāfisko materiālu). Ja šajās bioloģiskajai daudzveidībai nozīmīgajās platībās tiktu nodrošināti nepieciešamie aizsardzības pasākumi ES nozīmes biotopiem 7000 ha platībā, šie pasākumi sniegtu ieguldījumu arī konkrēto sugu aizsardzībā - t.i., aizsargājamo dabas teritoriju tīkls Natura 2000 tiktu pilnveidots tā, ka vienlaikus nodrošina labāku obligāti noteikto, no starptautiskām saistībām izrietošo, nepieciešamo sugu un biotopu aizsardzību, kompakti un kompleksi vienuviet saglabājot dažādas dabas vērtības (sīkāk skatīt tabulu xx).

Tabula xx.

Bioloģiski augstvērtīgas teritorijas*	Kopējā platība, ha	Platība ĪADT un ML (ieskaitot Ziemeļvidz emes biosfēras rezervātu)	Platība ārpus ĪADT, ML un ārpus Ziemeļvidz emes biosfēras rezervāta	Platība ĪADT un ML (neskaitot Ziemeļvidz emes biosfēras rezervātu)	Platība ārpus ĪADT un ML (neskaitot Ziemeļvidz emes biosfēras rezervātu)
	28969,74	22220,49	6749,25	21880,50	7089,24

*Teritorijas, kur pārklājas dzeņu prioritārās vietas, pūču prioritārās vietas, lapkoku praulgraužu kodolteritorijas un ES nozīmes īpaši aizsargājami biotopi

Komentēja [IM20]: Šīs tabulas dati nav iekļauti aprēķinos par Natura 2000 tīkla “jauno” pārklājumu

Papildus izvērtēts, vai un kā uzlabojot vairāku ES nozīmes biotopu aizsardzības stāvokli, tiktu uzlabots Dzīvotņu direktīvas pielikumos iekļauto sugu aizsardzības stāvoklis. Secināts, ka 69 Dzīvotņu direktīvas pielikumos iekļautās sugas tieši un/vai netieši ir atkarīgas no kāda no ES nozīmes biotopa kvalitātes vai izplatības, līdz ar to ieguldījums ES nozīmes biotopu aizsardzības uzlabošanai un biotopiem specifisku apsaimniekošanas pasākumu īstenošanai sniegs ieguldījumu vairāku desmitu sugu aizsardzībā (**XXX pielikums**). Arī vairākas citas putnu sugas iegūtu no pasākumiem, kas vērstas uz zālāju, mežu, piekrastes un virsāju, purvu biotopu aizsardzības un uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu vērstas apsaimniekošanas

Analizējot ES biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas datus, tika konstatēts, ka atsevišķiem prioritārajiem biotopiem Natura 2000 teritoriju tīklā iekļautā platības proporcija ir mazāka par Eiropas Komisijas 1997.gada 18. novembra vadlīnijās Hab.97/2, rev.4 noteiktajiem 60%. Līdz ar to var būt nepieciešams veidot papildus aizsargājamas teritorijas arī šiem biotopiem:

Biotopa kods	Biotopa nosaukums	Kopējā biotopa platība valstī, ha	Natura 2000 teritoriju tīklā iekļautā platība, ha	Natura 2000 teritoriju tīklā iekļautais īpatsvars, %	Natura 2000 teritoriju papildus iekļaujamā platība, ha
2130*	Ar lakstaugiem klātas pelēkās kāpas	2140,78	1110,84	51,89	173,63
2140*	Pelēkās kāpas ar sīkkrūmu audzēm	140,91	55,41	39,33	29,14
3190*	Karsta kritenes	25,32	3,48	13,76	11,7
6120*	Smiltāju zālāji	600,37	269,85	44,95	91,37
6230*	Vilkakūlas zālāji (tukšaiņu zālāji)	683,17	127,65	18,68	255,25
9010*	Veci vai dabiski boreāli meži	92806,51	29235,64	31,50	26448,27
9020*	Veci jaukti platlapju meži	16233,21	4589	28,27	5150,93
91E0*	Aluviāli meži (aluviāli krastmalu un palieņu meži)	14905,2	4426,73	29,70	4516,39

Komentēja [IM21]: Dati tabulā aktualizējami pēc visu datu galīgas apkopošanas

Esošais Natura 2000 pārklājums ir 746 530 ha, 11,56%. Izveidojot nepieciešamās teritorijas Natura 2000 tīkla pabeigšanai, kā arī papildinot ar jaunām teritorijām prioritāro biotopu aizsardzībai, indikatīvais Natura 2000 teritoriju tīkla pārklājums palielināsies līdz 783 207 ha, aizņemot 12,12% valsts teritorijas.

Valsts līmeņa un Natura 2000 teritoriju līmeņa biotopu un sugu aizsardzības mērķu noteikšana

Valsts līmeņa (angliski – *favourable reference values* jeb *FRV*) un Natura 2000 teritoriju līmeņa biotopu un sugu aizsardzības mērķi (angliski – *site-specific conservation objectives* jeb *CO*) ir izmērāmi, kvantitatīvi lielumi jeb noteiktas atskaites (references) vienības. Aizsardzības mērķus izmanto, lai definētu, kāds ir vēlamais sasniedzamais biotopu un sugu aizsardzības stāvoklis skaitliskās vienībās. Šie kvantitatīvie mērķi parāda, kāda ir atšķirība starp vēlamo un pašreizējo aizsardzības stāvokli. Eiropas Savienības (ES) nozīmes biotopu un sugu aizsardzības mērķu noteikšana ir obligāts pienākums, kas izriet no Biotopu direktīvas. Par šī pienākuma atbilstošu nepildīšanu pret Latviju ir ierosināta pārkāpumu procedūra 2020/2209, kas 2021. gada jūnijā tiek turpināta argumentētā atzinuma stadijā.

Katrai sugai un biotopam noteiktie valsts līmeņa aizsardzības mērķi tiek izmantoti aizsardzības stāvokļa vērtējumos. Savukārt, vietu līmeņa mērķi tiek izmantoti, lai noteiktu nepieciešamos aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumus un to veikšanas prioritātes, kā arī lai izvērtētu paredzētās darbības ietekmes uz Natura 2000 teritoriju būtiskumu.

Atkarībā no tā, cik būtiski atšķiras vēlamais no pašreizējā aizsardzības stāvokļa, kā nākamais solis pēc mērķu definēšanas nosakāms un ieviešams noteiktu rīcību kopums. Aizsardzības mērķu sasniegšanai var būt nepieciešami plaši mērķtiecīgi aktīvi pasākumi, piemēram, aizsargājamo biotopu atjaunošana vietās, kur to kvalitāte ir slikta, un jaunveidošana vietās, kur tie jau ir iznīcināti vai izzuduši. Savukārt, ja pašreizējais biotopu vai sugu aizsardzības stāvoklis atbilst mērķa vērtībai vai ir tuvu tai, var būt nepieciešami tikai pasīvi vai uzturoši pasākumi (piemēram, nodrošinot neiejaukšanos dabiskos procesos) vai neliela mēroga pasākumi labvēlīgu apstākļu veicināšanai. Aizsardzības mērķu sasniegšanai nepieciešamās rīcības atšķiras pa biotopu veidiem un sugām, kā arī to īstenošanā jāvadās pēc ekoloģiskajām prasībām, tehnisko risinājumu iespējām noteiktos apstākļos, konkrētā teritorijā utt., izmantojot labākās pieejamās metodes un zināšanas.

Līdz šim biotopu un sugu aizsardzības mērķi Latvijā noteikti un lietoti gandrīz tikai Biotopu direktīvas 17. panta ziņojuma izstrādē. Atsevišķos gadījumos, taču līdz šim ne sistemātiskā veidā biotopu un sugu aizsardzības mērķi Natura 2000 teritoriju līmenī noteikti dabas aizsardzības un sugu aizsardzības plānos.

Vadoties no Eiropas Komisijas izstrādātām vadlīnijām, 2019. gadā izstrādāta Latvijā izmantojamas valsts līmeņa un Natura 2000 teritoriju līmeņa biotopu un sugu aizsardzības mērķu noteikšanas metodika (Auniņš, Opermanis 2019⁴). Valsts līmeņa un Natura 2000 teritoriju līmeņa dabas aizsardzības mērķu noteikšanas principi ir ļoti līdzīgi, bet abu veidu mērķus atšķir galvenokārt atšķirīgi telpiskie mērogi. Valsts un Natura 2000 teritoriju līmeņa aizsardzības mērķiem ir cieša saistība – atsevišķo vietu mērķu kopsummai par katru no aizsardzības objektiem (aizsargājamām sugām un biotopiem), kopā ar katra aizsardzības objekta resursiem ārpus īpaši aizsargājamo teritoriju sistēmas, jāatbilst valsts līmeņa mērķu vērtībām. Tas nozīmē, ka, pasliktinoties biotopa vai sugas kvalitātei, samazinoties platībai kādā no to dzīvotnēm vai izzūdot, izmaiņas lokālā līmenī ietekmē arī aizsardzības stāvokli valstī kopumā. Attiecīgi, arī uzlabojoties biotopa vai populācijas stāvoklim kādā no atradnēm, vērtējot kopainu valsts mērogā, tas var uzlabot aizsardzības stāvokļa vērtējumu valstī kopumā, īpaši reti sastopamu biotopu vai sugu gadījumā.

Latvijas Universitātes izstrādātā metodika (Auniņš, Opermanis 2019) ietver “soli pa solim” pieeju, kurā tiek apkopoti visi pieejamie, ticamie dati, izvērtētas ilgtermiņa

⁴ Auniņš A., Opermanis O. 2019. Vadlīnijas sistemātiskai sugu un biotopu aizsardzības mērķu noteikšanai. Latvijas Universitāte.

un īstermiņa tendences, ietekmējošie faktori, rezultātā pēc noteikta algoritma nonākot līdz skaitliskām vērtībām.

Biotopu gadījumā mērķa vērtības valsts līmenī tiek izteiktas kā platība (*favourable reference area*) un izplatības areāls valstī (*favourable reference range*), kas nodrošina biotopu ilgtspējīgu saglabāšanos. Sugu gadījumā mērķa vērtības valsts līmenī izsaka kā populācijas izmērāmu skaitli un areāla mērķa platību. Natura 2000 līmenī biotopu mērķa vērtības izsaka kā mērķa platību hektāros, bet sugām – kā indivīdu skaitu (izņēmuma gadījumos – kā citas skaitliskas vienības). “Dabas skaitīšanas” projekta kontekstā tieša sasaiste ir ar tālāko datu izmantošanu ir valsts līmeņa biotopu aizsardzības mērķu noteikšanu, bet netieši šie mērķi ietekmē arī ES nozīmes un citu sugu saglabāšanos. Tāpēc biotopu un sugu mērķi jānosaka un pēc tam jāmēģina sasniegt savstarpējā sasaistē. Biotopu direktīvas izpratnē (prasības pārņemtas Sugu un biotopu aizsardzības likumā) biotopa vai sugas labvēlīgs aizsardzības stāvoklis nozīmē, ka ilgtermiņā nesamazinās biotopa dabiskais izplatības areāls un nav paredzams, ka tas samazināsies tuvākajā nākotnē, biotopu platības ir pietiekami lielas un tādas saglabāsies, lai ilgstoši nodrošinātu optimālu īpatņu skaitu populācijās struktūras un funkcijas, kā arī nesamazinās mērķa sugu populācijas, suga ilgstoši nodrošina savu eksistenci kā raksturīgā biotopa dzīvotspējīga sastāvdaļa. Ja šie nosacījumi neizpildās, uzskatāms, ka biotops vai suga nav labvēlīgā aizsardzības stāvoklī, un Biotopu direktīvas mērķi nav sasniegti.

Biotopu un sugu aizsardzības mērķu noteikšanā ir jāizmanto labākie pieejamie dati. Lai Latvijā ieviestu sistemātisku pieeju izmērāmu mērķu noteikšanā un plānotu un ieviestu konkrētas rīcības to sasniegšanai prioritārā secībā, 2021. gadā uzsākts darbs pie mērķu noteikšanas. To īsteno Dabas aizsardzības pārvaldes un partneru īstenotais LIFE programmas integrētais projekts dabas jomā “Natura 2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija” (LIFE19IPE/LV/000010, LIFE-IP LatViaNature). Tas ietver ne tikai mērķu noteikšanu, bet to integrāciju dabas aizsardzības sistēmā, ekspertu un citu iesaistīto pušu apmācību un informēšanu, kā arī pieejas iedzīvināšanu dabas aizsardzībā. Tālākie soļi ietver Latvijas Natura 2000 tīkla izvērtēšanu un pilnveidi, kā arī aizsardzības mērķu sistemātiskas pieejas integrāciju dabas aizsardzības plānošanā, tostarp dabas aizsardzības plānos. Atbilstoši integrētā projekta laika grafikam, valsts līmeņa aizsardzības mērķi tiks noteikti līdz 2023. gada beigām. Savukārt, Natura 2000 teritoriju līmeņa biotopu un sugu aizsardzības mērķi visām Natura 2000 teritorijām tiks noteikti līdz 2024. gada beigām.

Nosakot valsts līmeņa aizsardzības mērķus, jāņem vērā arī Latvijā konstatēto ES nozīmes biotopu relatīvais īpatsvars arī Boreālā⁵ biogeogrāfiskā reģiona un kopējā ES mērogā. Zemāk uzskaitīti ES nozīmes biotopi, kur Latvijā sastopama ievērojama daļa no kopējās Boreālā biogeogrāfiskajā reģionā atbilstošā biotopa platības. Tādēļ Latvijas pasākumi šo biotopu aizsardzībā un apsaimniekošanā būtiski ietekmē kopējo biotopu aizsardzības stāvokli Boreālā biogeogrāfiskā reģiona ietvaros:

⁵ Boreālā biogeogrāfiskā reģionā ietilpst Latvija, Lietuva, Igaunija, Somija un Zviedrija. Biotopu direktīvā iekļauto sugu un biotopu aizsardzības stāvoklis tiek vērtēts ne tikai katras valsts, bet arī biogeogrāfiskā reģiona ietvaros.

Kods	Biotopa nosaukums	Latvijas biotopa platības īpatsvars Boreālā biogeogrāfiskā reģiona kopējā platībā, %
2190	Mitras starpkāpu ieplakas	91,18
4010	Slapji virsāji	81,67
2180	Mežainas jūrmalas kāpas	72,99
3190	Karsta kritenes	70
2170	Pelēkās kāpas ar ložņu kārklu	63,87
2320	Piejūras zemienes smiltāju līdzenumu sausi virsāji	56

XX. tabula. Latvijas biotopa platības īpatsvars Boreālā biogeogrāfiskā reģiona kopējā platībā.(pēc EEA datiem)

ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģijā līdz 2030. gadam noteikto uzdevumu izpilde

2020. gada 25. maijā Eiropas Komisija (turpmāk – EK) publicēja ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģiju 2030. gadam (turpmāk – Stratēģija). Tā paredz dažādas rīcības vairākās nozarēs, lai līdz 2030. gadam bioloģiskās daudzveidības samazināšanos ne tikai apturētu, bet dabai būtu nodrošināti pietiekami apstākļi atjaunoties.

Stratēģija iekļauj nepieciešamību palielināt ES aizsargājamo teritoriju tvērumu, nosakot, ka vismaz 30 % no ES zemes un 30 % no ES jūras platības jābūt aizsargātām (30 % attiecināmi nevis katrai ES dalībvalstij, bet ES kopumā).

Stratēģijā noteiktais mērķis attiecībā uz aizsargājamo teritoriju pārklājuma palielināšanu paredz, ka DV ir pilnībā pabeigušas Natura 2000 tīkla veidošanu un nodrošina tā atbilstošu apsaimniekošanu. Atbilstoši EK vadlīniju projektam, Stratēģijā noteiktā mērķa sasniegšanai DV varētu ierosināt kopējā ES aizsargājamo teritoriju tīklā iekļaut teritorijas:

- 1) kas tiek veidotas ES dabas direktīvās noteikto dabas vērtību aizsardzībai, tā papildinot Natura 2000 teritoriju tīklu
- 2) kas ir noteiktas kā aizsargājamās teritorijās nacionālas nozīmes dabas vērtību saglabāšanai (piem., HELCOM noteiktās aizsargājamās teritorijas),
- 3) kas ir iekļautas dažādu starptautisko organizāciju un līgumu sarakstos kā īpašas nozīmes teritorijas,
- 4) kuras nodrošina aizsardzība tām sugām un biotopiem, kas ir iekļauti ES vai globāla mēroga apdraudēto sugu vai ekosistēmu sarakstos,
- 5) teritorijas, kuru īpaša aizsardzība ir nepieciešama, lai sasniegtu Ūdens struktūrdirektīvas vai Jūras struktūrdirektīvas mērķus,
- 6) teritorijas, kurām nepieciešama īpaša aizsardzība vai īpaši apsaimniekošanas pasākumi, lai nodrošinātu pielāgošanos klimata pārmaiņām vai mazinātu klimata pārmaiņu negatīvo ietekmi,
- 7) citas teritorijas ar saimnieciskās darbības īpašiem nosacījumiem vai apmeklēšanas ierobežojumiem, kuru ievērošana sniedz netiešu labvēlīgu ietekmi uz bioloģisko daudzveidību (piem., aizsargjoslas).

Visām teritorijām, kuras nominētas iekļaušanai kopējā ES aizsargājamo teritoriju tīklā, jānosaka skaidri aizsardzības un apsaimniekošanas mērķi bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, kā arī jānodrošina atbilstoša apsaimniekošana.

Stratēģija paredz, ka vismaz 10 % no ES zemes un 10 % no ES jūras platības (10 % attiecināmi nevis katrai ES dalībvalstij, bet ES kopumā) jābūt stingri aizsargātai, tajā skaitā visiem pirmatnējiem un veciem mežiem.

Stratēģijā noteikto pienākumu pildīšanai iekļaušanai kopējā ES aizsargājamo teritoriju tīklā būtu iesakāmas:

- 1) Natura 2000 teritorijas
- 2) Jaunas teritorijas, kas veidojamas vietās, kur pārklājas vairāku dabas vērtību saglabāšanai nozīmīgas teritorijas (piem., vietas, kur pārklājas dzeņiem, pūcēm nozīmīgas vietas ar ES biotopiem)

Kopējā ES aizsargājamo teritoriju tīklā iekļautajām platībām aizsardzības režīms nosakāms atbilstoši konkrēto sugu un biotopu ekoloģiskajām prasībām, kā arī nepieciešamajiem apsaimniekošanas pasākumiem.

Stratēģija arī paredz pasākumus rīcības virzienā “Atjaunot dabu” - ES dalībvalstīm jānodrošina, lai:

- 1) 2030. gadā visu dabas aizsardzības regulējošos direktīvu aizsargāto sugu un biotopu aizsardzības stāvoklis un tendences nav pasliktinājušās un
- 2) labvēlīgs aizsardzības stāvoklis vai izteikti pozitīva tendence ir nodrošināta vismaz 30 % sugu un biotopu, kas šobrīd tādā neatrodas.

Atbilstoši pēdējam ziņojumam par Padomes 1992. gada 21. maija direktīvas 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (turpmāk - Biotopu direktīva) ieviešanu 2013.-2018. gadā, labvēlīgā aizsardzības stāvoklī bija 10% biotopu un 39% sugu, dažādās pakāpēs nepietiekošs vērtējums bija 79% biotopu un 52% sugu, savukārt 11% biotopu un 9% sugām aizsardzības stāvokli nevarēja novērtēt. Savukārt putnu sugu populāciju stāvoklis vērtēts ziņojumā, kas sagatavots atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 30. novembra direktīvai 2009/147/EK par savvaļas putnu aizsardzību (turpmāk - Putnu direktīva). Atbilstoši ziņojumam par Putnu direktīvas ieviešanu 2013.-2018. gadā, 52% putnu sugu populāciju īstermiņa tendences ir stabilas vai populācija pieaug. 23% sugu īstermiņa populācijas samazinās, savukārt 25% sugu populāciju īstermiņa tendenču novērtēšanai ir nepietiekami dati vai arī pieejamie dati neuzrāda skaidru un viennozīmīgu tendenci. Savukārt ilgtermiņa tendenču vērtējums uzrāda nedaudz zemāku stabilo un pieaugošo populāciju skaitu (48%), vairāk sugām ilgtermiņa tendences ir sliktākas (30%), un 22% sugu nav pietiekami daudz datu, lai noteiktu skaidru un viennozīmīgu tendenci.

Lai izpildītu Stratēģijas mērķi par aizsardzības stāvokļa vērtējumiem, nākamajos ziņojumos par Biotopu un Putnu direktīvu ieviešanu, labvēlīgi novērtēto sugu un biotopu skaits nedrīkst samazināties, kā arī jāpanāk uzlabojums vismaz 30% no nepietiekošā aizsardzības stāvoklī esošām sugām un biotopiem.

Priekšlikumi principiem un tālākai darbībai biotopu aizsardzībai

1. Nodrošināt Natura 2000 tīkla pabeigšanu un pilnveidošanu, atbilstoši augstāk minētajām platībām
2. Aizsargājamās teritorijās obligāti iekļaut visas platības, kur sastopami biotopi ar kvalitātes vērtējumu “izcils”, neatkarīgi no tā ģeogrāfiskā novietojuma kopējā biotopa izplatībā

Komentēja [IM22]: t.i. 22 putnu sugas ar nelabvēlīgām ilgtermiņa tendencēm, 16 biotopiem (9U1 +7 U2) , 19 ne-putnu sugām (14U1+5 U2)

3. Līdz Natura 2000 teritoriju tīkla pabeigšanai un pilnveidošanai un priekšlikumu sniegšanai vienotam ES aizsargājamo teritoriju tīklam, saimniecisko darbību ES nozīmes biotopu platībās neplānot un neveikt
4. Vienotajā ES aizsargājamo teritoriju tīklā primāri iekļaut tādas platības, kur pārklājas vairāku dabas vērtību saglabāšanai nozīmīgās platības
5. Lai samazinātu saimnieciskās darbības ierobežojumu slogu uz privātajiem zemes īpašniekiem, kā arī mazinātu kompensāciju izmaksai nepieciešamos līdzekļus no valsts budžeta un ES fondu maksājumiem, 1.un 4. punktā minētās teritorijas veidot galvenokārt valsts zemēs.
6. Biotopus iekšpus ĪADT neiznīcina, t.sk. arī necērt, pat ja pēc ĪADT kategorijas / zonējuma to varētu, t.sk. saudzējot arī potenciālu nākotnes meža biotopu teritorijas, kuras tuvā nākotnē 10-20 gados var kvalificēties biotopa kritērijiem, rezultātā palielinot biotopu platību Natura 2000 un potenciāli daļēji mazinot spriedzi par papildus aizsardzību ārpus
7. Biotopus iekšpus ĪADT var apsaimniekot ar mērķi paaugstināt kvalitāti, meža biotopu gadījuma veidot agregācijas jeb koncentrēšanās vietas, kurās ietverti gan esošie biotopi, gan potenciālas nākotnes teritorijas
8. Biotopiem, kur LV ir liela daļa no biogeogrāfiskā reģiona / ES kopējās platības – īpaša uzmanība
9. Tā kā biotopu aizsardzības mērķa platība veido platības iekšpus Natura 2000 teritoriju tīkla un platība ārpus tām, tad platības ārpus Natura 2000 teritorijām aizsargāt galvenokārt uz publiskā īpašumā esošām zemēm.

Pēc vienošanās par biotopu aizsardzības principiem un darāmajiem darbiem, jāveic paredzēto pasākumu sociāli- ekonomiskais novērtējums, kā arī jāizstrādā priekšlikumi normatīvo aktu grozījumiem un nepieciešamā finansējuma aprēķini.

Laika grafiks -

Detalizēti priekšlikumi biotopu saglabāšanai un kvalitātes uzlabošanai

Priekšlikumi ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu kvalitātes uzlabošanai un to saglabāšanai

ES nozīmes aizsargājamie zālāju biotopi ir visstraujāk izzūdošā biotopu grupa. Ilgtspējīga ES nozīmes zālāju biotopu saglabāšana iespējama tikai tad, ja to apsaimniekošana ir ekonomiski pamatota: tiek gūta peļņa un saražotajai zāles biomasai ir pielietojums. Mērķis sasniedzams, pilnveidojot Lauku attīstības programmā ietvertos atbalsta maksājumus, kā arī veicot izmaiņas normatīvajā regulējumā, lai ierobežotu ES nozīmes zālāju pārveidošanu citos zemes lietojuma veidos.

Priekšlikumi:

1. ieviest individuālus zālāju apsaimniekošanas plānus, kuros katra saimniecība novērtētu zālāja stāvokli un atbilstoši tam ieplānotu ekoloģiski pamatotas biotopu atjaunošanas darbības. Valsts finansiālam atbalstam būtu jāorientējas uz rezultātu – bioloģiskās daudzveidības palielināšanos zālājā (sugu skaita pieaugums u.c. parametri);
2. vēlamo BVZ apsaimniekošanu noteikt atkarībā no biotopa veida un stāvokļa, kā arī dabas vērtībām tajos;
3. paplašināt esošo ĪADT teritoriju robežas, lai iekļautu tajās lielākas zālāju platības vai veidot jaunas aizsargājamas teritorijas zālāju saglabāšanai, lai pasargātu tos no iznīcināšanas;

Komentēja [IM23]: Tiks izstrādāts, balstoties uz diskusijām un vienošanos kartēšanas projekta uzraudzības grupā, iesaistot UG dalībniekus

Komentēja [IM24]: Izskatāmi kopējā priekšlikumu pakotnē

4. pilnveidot esošo ĪADT aizsardzību un izmantošanu regulējošo normatīvo aktu prasības, aizliedzot tajās esošo ES nozīmes zālāju pārveidošanu, kā arī dabisku apmežošanu;

5. atjaunot aizaugušos un citādi ietekmētos zālājus, kuriem šobrīd ir potenciāli bioloģiski vērtīga zālāja statuss (PBVZ).

Priekšlikumi ES nozīmes aizsargājamo mežu biotopu kvalitātes uzlabošanai un to saglabāšanai

ES nozīmes meža biotopu inventarizācijas anketā paredzēta iespēja atzīmēt pasākumus, kuru veikšana uzlabotu biotopa kvalitāti. Šobrīd nav apkopota un analizēta informācija par apjomiem, kādos šādi pasākumi ir atzīmēti anketās, bet šī informācija būs ļoti noderīga turpmākā biotopu labvēlīga aizsardzības stāvokļa uzlabošanas plānošanā un darbu veikšanas gaitā.

Vairāku pasākumu nepieciešamība biotopa teritorijā inventarizācijas gaitā ir viegli konstatējama, piemēram, invazīvo un eksplazīvo sugu ierobežošana. Lēmums par hidroloģiskā režīma atjaunošanu būs jāpieņem, analizējot plašāku teritoriju, ne tikai viena ES nozīmes meža biotopa poligonu, tomēr anketā norādītais, ka konkrētajā platībā nepieciešami šādi pasākumi, ir labs informatīvs materiāls. Bieži šī pasākuma īstenošana būs jāskatās kompleksi kopā ar degradēto purvu biotopu atjaunošanu plašākās teritorijās.

Citi pasākumi, kas tiek atzīmēti inventarizācijas anketās kā nepieciešami un ir saistīti ar bioloģiskajai daudzveidībai nozīmīgu struktūru veidošanu, būtu papildus jāvērtē, piemēram, koku un krūmu izciršana, atmirušās koksnes palielināšana vai audzes struktūras dabiskošana.

Par kontrolēto dedzināšanu - iespējams, ka šādi apsaimniekojamo platību apjoms ir daudz lielāks, nekā norādīts anketās, kas, pirmkārt, saistīts ar kartētāju mazo pieredzi šādu pasākumu plānošanā un nepieciešamības izvērtēšanā.

Papildus nepieciešams ņemt vērā biotopu izplatību un kvalitāti, plānojot meliorācijas sistēmas un ceļu tīklu, ko attīstot ne tikai tieši iespējams zaudēt mežu platības, bet arī ietekmēt mežu biotopu kvalitāti plašākā mērogā, izmainot hidroloģisko režīmu.

Priekšlikumi ES nozīmes aizsargājamo purvu biotopu kvalitātes uzlabošanai un to saglabāšanai

Projekta laikā nav apkopota un vērtēta informācija par platībām, kādās iznīcināti purva biotopi. Lai veiktu kūdras ieguvī jaunās platībās, darbībai tiek piemērots ietekmes uz vidi sākotnējais novērtējums vai pilnais ietekmes uz vidi novērtējuma process, kura ietvaros tad tiek izvērtēts, vai un ar kādiem nosacījumiem iespējama paredzētās darbības īstenošana. Vienlaikus jāņem vērā, ka purvu biotopus ietekmē arī dažādu meliorācijas sistēmu izbūve, attiecīgi arī šīs darbības tiek vērtētas ietekmes uz vidi novērtējuma procesā, paredzot arī ietekmi mazinošus pasākumus.

Kopš 2016. līdz 2021. gada maijam Vides pārraudzības valsts birojā pabeigti ietekmes uz vidi novērtējumi 8 darbībām, kas saistītas ar kūdras ieguves lauku paplašināšanu vai izveidi, savukārt izvērtējumā atrodas vēl 5, kā arī piemērots ietekmes uz vidi novērtējuma process vēl 8 darbībām, kas saistītas ar kūdras ieguvī. Īstenojot paredzētās darbības, paredzama tieša ES nozīmes purva biotopu platību iznīcināšana, tomēr šīm darbībām tiek veikts izvērtējums, sabalansējot dabas aizsardzības, vides un sociālekonomiskās vajadzības.

Biotopu inventarizācijas anketas satur laukus, kuros iespējams atzīmēt informāciju par grāvjiem, esošo un vēsturisko apsaimniekošanu un degradējošiem faktoriem. Plānojot biotopu kvalitātes uzlabošanas vai saglabāšanas pasākumus, šī informācija var būt ļoti būtiska. Visbiežāk apsaimniekošanas pasākumu plānošana viena biotopa poligona ietvaros nebūs iespējama, jo, piemēram, purvu biotopus ietekmējošie grāvji ir plašākas

Komentēja [GB25]: Precizēt: Nepiekrītam

meliorācijas sistēmas sastāvdaļa un teritorija jāvērtē plašākā mērogā, bieži kopā ar mežu biotopiem.

Būtiskākie pasākumi kvalitātes uzlabošanai un biotopu atjaunošanai ir atbilstoša hidroloģiskā režīma atjaunošana vai saglabāšana, dažiem biotopu veidiem būtiska ir koku un krūmu aizauguma mazināšana, bet atsevišķos gadījumos ieteicama būtu vaskulāro augu regulāra pļaušana un izvākšana, īpaši biotopam 7230 *Kalkāini zāļu purvi*.

ES nozīmes purvu biotopu aizsardzībai šobrīd nav nepieciešams veidot jaunas aizsargājamās dabas teritorijas, lai izpildītu Dzīvotņu direktīvas prasības un pabeigtu Natura 2000 tīklu, tomēr atsevišķiem īpaši vērtīgiem purviem reģionālā mērogā būtu ieteicams noteikt vietējas nozīmes aizsargājamo teritoriju statusu, lai vērtīgākie purvu masīvi ārpus ĪADT tīkla arī tiktu saglabāti nepārveidoti. Kūdras ieguves platību attīstībai vēlams izmantot zemā kvalitātē esošus, jau degradētus purvus, kuru atjaunošana būtu nesamērīgi dārga.

Priekšlikumi ES nozīmes aizsargājamo piekrastes un virsāju biotopu kvalitātes uzlabošanai un to saglabāšanai

Projekta laikā konstatēts, ka piekrastes, iekšzemes kāpu un virsāju biotopu kvalitāti ietekmē vairāki faktori, no kuriem galvenie ir antropogēnās slodzes pieaugums pludmalēs un primārajās kāpās, invazīvo augu sugu strauja izplatīšanās, biotopu iznīcināšana (apbūves un kopumā zemju transformācijas dēļ), atklāto sekundāro kāpu un virsāju biotopu nepietiekama un neatbilstoša apsaimniekošana.

Aktuāla ir pelēko kāpu un virsāju atjaunošana un uzturēšana, un invazīvo augu sugu izskaušana no piekrastes biotopiem. Arvien pieaugot rekreācijai, svarīgāka kļūst problēma, kas saistīta ar līdzsvarotu piekrastes attīstību, saprātīgu ilgtspējīgu dabas resursu izmantošanu, kopumā ekosistēmu pakalpojumu nodrošināšanu piekrastes teritorijā. Būtu jārod inovatīvi risinājumi, kā aizsargāt priekškāpas (2120) un tām pieguļošās sekundārās kāpas no pārmērīgas antropogēnās slodzes Natura 2000 teritorijās. Nepieciešams pilnveidot piekrastes telpiskās plānošanas procesu, aizsardzības kontroli un biotopu apsaimniekošanu. Ņemot vērā piekrastes biotopu izplatību un dinamiskās izmaiņas, kā arī prognozējamo ietekmju pieaugumu, vismaz ik otro gadu būtu jāveic piekrastes biotopu monitorings.